

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

ВИДАТНІ ПОСТАТІ ПСИХОЛОГІЇ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
VIII регіонального наукового семінару

10 травня 2022 р., м. Львів

Львів – 2022

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 29 квітня 2022 року, протокол № 4.

Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи : матеріали VIII регіонального наукового семінару (10 травня 2022 р., м. Львів). Львів, 2022. 192 с.

Редакційна колегія: *Сірко Роксолана Іванівна* – начальник кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор психологічних наук, доцент (*голова*); *Вдович Світлана Михайлівна* – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (*упорядник, відповідальний секретар*); *Литвин Андрій Віленович* – професор кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, професор; *Руденко Лариса Анатоліївна* – професор кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник; *Цюприк Андрій Ярославович* – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, доцент.

У збірнику матеріалів регіонального наукового семінару представлені досягнення видатних психологів і їх вплив на розвиток цивілізації, розглянуто провідні напрями психології, їх сучасний стан і перспективи, а також міждисциплінарні аспекти психології.

Рекомендовано для науковців, психологів-практиків і педагогів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів.

Матеріали подаються в авторській редакції.

Рецензенти:

Ковальчук Зоряна Ярославівна – доктор психологічних наук, професор;
Васянович Григорій Петрович – доктор педагогічних наук, професор.

Зміст

Розділ 1

Видатні психологи та їх вплив на розвиток цивілізації

<i>Світлана Агапова, науковий керівник – Роман Яремко</i> Внесок Еріка Берна у розвиток сучасної психології	8
<i>Юрій Вінтюк</i> Особистість у психології: Юліан Охорович як предвісник наукової психології у Львові	10
<i>Юрій Вінтюк</i> Особистість у психології: Казимир Твардовський як основоположник наукової психології у Львові	14
<i>Карина Довгаль, науковий керівник – Роман Яремко</i> Ренсіс Гальтон – видатний англійський психолог та вчений-енциклопедист	18
<i>Софія Калитовська, науковий керівник – Роман Яремко</i> Внесок Макса Вертгеймера в розвиток сучасної психології	22
<i>Ірина Каспришин, науковий керівник – Оксана Стельмах</i> Керол Ізард: теорія емоцій та почуття провини	26
<i>Інеш Нагайська, науковий керівник – Роман Яремко</i> Вклад Віктора Франкла у розвиток психологічної науки	30
<i>Анастасія Пех, науковий керівник – Роман Яремко</i> Григорій Костюк та його вплив на розвиток психології	33
<i>Анна Ревера, науковий керівник – Роман Яремко</i> Тімоті Лірі: життя та вклад у психологію	39
<i>Оксана Тищук, науковий керівник – Юрій Вінтюк</i> Шандор Ференці: теорія травми «сплутання мов»	41
<i>Лілія Хмарна, науковий керівник – Роман Яремко</i> Внесок Куе Еміля в розвиток сучасної психології	45

Розділ 2

Провідні напрями психології, їх сучасний стан і перспективи

<i>Юліана Бармінова, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Особливості впливу почуття самотності на почуття психологічного благополуччя особистості: переваги та недоліки	49
---	----

<i>Ксенія Березяк</i> Техніка Давіда Берцелі TRE (Trauma & Tension Releasing Exercises) для тілесної роботи зі стресом та травмою	53
<i>Вікторія Боднарчук, науковий керівник – Лариса Руденко</i> Танець і війна: хореографія як метод психологічного розвантаження під час кризової ситуації	58
<i>Лілія Годій, науковий керівник – Роксолана Сірко</i> Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх психологів закладів вищої освіти ДСНС України	61
<i>Карина Довгаль, науковий керівник – Роксолана Сірко</i> Теоретичні аспекти мотиваційної сфери курсантів закладів вищої освіти ДСНС України	64
<i>Христина Ільків, науковий керівник – Світлана Вдович</i> Результати дослідження тривожності особистості в юнацькому віці	66
<i>Єлизавета Комач, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Феномен мудрості: проблеми та перспективи сучасних психологічних досліджень	69
<i>Христина Люта, науковий керівник – Лариса Руденко</i> Конфліктні ситуації у професійному спілкуванні майбутніх рятувальників	71
<i>Іванна Милик, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Толерантність до невизначеності як психологічний ресурс особистості у складних життєвих обставинах	76
<i>Валентина Пилипчук, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Інтелектуальна активність як психологічний чинник творчої діяльності особистості у період пізньої дорослості	80
<i>Соломія Подобінська, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Психосексуальний розвиток: еротичний код українського суспільства	84
<i>Іван Пономаренко, Любов Балабанова</i> Тренінг як форма психологічного розвитку толерантності до невизначеності у рятувальників	90

6. Ігнатенко І. Батьки, матері та їхні діти у традиційному українському суспільстві. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/mater-batkiv/batki-materi-ta-ihni-diti-u-traditsiynomu-ukrainskomu-suspilstvi-134505.html>
7. Психосексуальний розвиток особистості. URL: <https://healthcenter.od.ua/psychichne-zdorovya/psychoseksualnyj-rozvytok-osobystosti/>
8. Махній М. М. Зачарована етноеротика: Метаморфози українського лібідо. Чернівці: Видавець Лозовий В.М., 2012. 320 с.

*Іван Пономаренко,
Любов Балабанова*

ТРЕНІНГ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У РЯТУВАЛЬНИКІВ

З початку повномасштабного вторгнення Росії до України населення нашої країни зіштовхнулося з ситуаціями невизначеності – руйнування осель, загроза для життя, вимушене переселення на не визначений строк. Все це привело до появи страхів, панічних атак та інших розладів психічної діяльності у цивільного населення. Зважаючи на сказане, відмітимо, що важкий тягар війни впав не тільки на військові сили України, але і на працівників служби надзвичайних ситуацій. Виконуючи завдання за призначенням рятувальники постійно опиняються у небезпеці, а також можливість раптових постійних обстрілів окупантів збільшують ризик до загибелі. Тому на сьогодні, як ніколи, є актуальним психологічний розвиток толерантності до невизначеності у рятувальників.

З метою вдосконалення організації і проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і гасіння пожеж органами управління та підрозділами Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту (далі - ОРС ЦЗ) було затверджено Міністерством внутрішніх справ України «Статут дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту». Органи управління та підрозділи ОРС ЦЗ виконання завдань за призначенням у населених пунктах і на територіях, що потрапляють у зону постійних обстрілів під час збройного конфлікту, здійснюють відповідно до вимог цього Статуту із дотриманням особовим складом заходів безпеки

та з урахуванням ситуації, що склалася на місці НС, пожежі, небезпечної події [1].

Отже, рятувальник, повинен, відповідно до Статуту, постійно враховувати ситуацію, що склалася на місці надзвичайної ситуації, яка носить невизначений, мінливий характер. Окрім, врахування ситуації, рятувальник повинен бути толерантним до невизначеності.

В українському сучасному тлумачному психологічному словнику толерантність (лат. *tolerantia* – терпіння) означає відсутність або ослаблення реагування на який-небудь несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу. Наприклад, толерантність до тривоги проявляється в підвищенні порога емоційного реагування на загрозову ситуацію, а ззовні – у стриманості, самовладанні, здатності довгостроково терпіти несприятливі впливи без зниження адаптивних можливостей [2].

Розглядаючи поняття «невизначеність» можливо впевнено сказати, що невизначеність сьогодні торкається всіх аспектів як життя так і діяльності людини. Р. Нортон виділяє декілька категорій, які розкривають зміст даного поняття: множинність суджень, несумісність і суперечливість, мінливість, неповнота і фрагментованість, неточність, ймовірність, неструктурованість, дефіцит інформації, незрозумілість, що вказує на складність даного поняття [3].

Курчиков Л.М. здійснює відповідно до різних підходів філософський аналіз невизначеності. Теоретико-інформаційний підхід показав, що невизначеність – це та, найбільш загальна властивість, яка в принципі притаманна будь-якій системі. Але цей підхід (суто математичний) обмежує аналіз невизначеності її кількістю. Методологічний аналіз невизначеності включає розгляд не лише кількісних, а й якісних характеристик, взятих в їх органічній єдності. Відповідно до гносеологічного підходу невизначеність розглядається спочатку як властивість об'єкта пізнання, а потім як властивість знання. Невизначеність у знанні відображає не тільки об'єктивну невизначеність, але й ту, що зв'язана з активністю суб'єкта та відносною самостійністю знання. При логічному аналізі невизначеності до знання виділяються різні аспекти: синтаксичний, семантичний, прагматичний. Всі вони характеризуються, поряд з різними специфічними рисами, єдністю визначеності і невизначеності [4].

Отже, проблема невизначеності носить не новий характер для науки і філософії. Доцільним є розгляд невизначеності та пов'язаних з нею

феноменів, подолання невизначеності з психологічних позицій у сучасному науковому знанні

Для психологічного розвитку толерантності до невизначеності можливо спробувати застосовувати різноманітні форми та методи психокорекційної роботи, але найбільш перспективним, на нашу думку, є тренінг.

Останніми роками інтерес до психологічного тренінгу посилюється. Термін «тренінг» (від англ. train, training) має ряд значень: навчання, виховання, тренування, дресирування. Тренінг визначається і як спосіб перепрограмування моделі управління поведінкою і діяльністю людини [5]. Нині для визначення тренінгу найчастіше використовується термін «психологічна дія» [6]. Тренінг це багатофункціональний метод навмисних змін психологічних феноменів людини, групи і організації з метою гармонізації професійного й особистого буття людини [7].

При формуванні тренінгових програм завжди враховуються вікові, професійні, статеві та інші особливості рятувальників. Тренінгова програма спрямована на психологічний розвиток толерантності до невизначеності у рятувальників виключно під кожен особистість, яка є унікальною. Враховуючи, що ведучий тренінгових груп володіє значною кількістю різноманітних алгоритмів (методів, прийомів) і уміє комбінувати ці алгоритми в найрізноманітніших варіантах залежно від обставин його діяльності (складу групи, особливостей окремих учасників, стадії групового процесу) і готовий у будь який момент забути звичний алгоритм і імпровізувати, за ходом справи модифікуючи вправи і створюючи нові. Все це забезпечує корисний ефект засвоєння інформації на високому рівні.

Тренінг спрямований на розвиток компетентності у спілкуванні. До складу компетентності входять когнітивний, поведінковий, емоційний компоненти. Кожен компонент доповнює психологічний розвиток толерантності до невизначеності, наприклад когнітивний – орієнтованість, психологічні знання і перцептивні здібності; поведінковий – уміння і навички; емоційний – соціальні установки, досвід, система стосунків особистості. Завдяки пізнавальному компоненту компетентності у спілкуванні з'являється можливість адекватного відображення психологічних станів людини, її властивостей і якостей, що забезпечує здатність передбачати свої впливи на іншу людину. Розвиток пізнавального компонента в ході тренінгу можна розглядати як поглиблене самопізнання і пізнання у спілкуванні, а також отримання знань, що стосуються психології спілкування в усьому різноманітті його форм і

ситуацій. Чим багатішим і різноманітнішим є досвід спілкування людини, чим більш диференційованою вона є залежно від різних форм спілкування, тим більш адекватними будуть і сприйняття, й поведінка людини у спілкуванні [7].

Тренінг є перспективою психологічного розвитку толерантності до невизначеності, адже сприяє швидкому набуттю знань про феномен толерантності до невизначеності. Формує здатність і готовність рятувальника швидко, без стресу адаптувати свою поведінку у новій, невизначеній обстановці. За малий проміжок часу є можливість отримати досвід поведінки у ситуаціях невизначеності, які характерні для професійної діяльності рятувальника. Дорогоцінний досвід отримується в еквівалентних життєвих ситуаціях, що дає змогу особистості рятувальника реалізувати свій досвід безпосередньо в професійній діяльності. Прискорюється емоційна стабільність, швидше формується мотиваційна сфера, створюються передумови для збереження емоційного тону рятувальника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ МВС України від 26.04.2018 року № 340 «Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж».
2. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
3. Norton R. W. Measure of ambiguity tolerance. *Journal of Personality Assessment*. 1975. Vol. 39, № 6. P. 607–619.
4. Курчиков Л. М. Пізнання і невизначеність: моногр. Київ: Видав-во КДУ, 1970. 200 с.
5. Головин С. Ю. Словарь практического психолога. Минск : Харвест, 2000. 800 с.
6. Лефтеров В. О. Психологічні тренінгові технології в органах внутрішніх справ : монографія : в 2-х т. Донецьк : ДЮІ, 2008. Т. I. : Методологія психотренінгу та його використання у професійно- психологічному розвитку персоналу, задіяного в екстремальних видах діяльності. 242 с.
7. Афанасьєва Н.Є., Перелигіна Л.А. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу. Навч. посіб. Київ, 2016. 252 с.

Наші автори

Агапова Світлана – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Аніщенко Вікторія – професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, доктор педагогічних наук, професор

Баклицька Ольга – доцент кафедри педагогіки та психології Львівського державного університету фізичної культури імені І. Боберського, кандидат психологічних наук, доцент

Балабанова Любов – професор кафедри психології діяльності в особливих умовах соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України, доктор психологічних наук, професор

Бармінова Юліана – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Березюк Богдана – студентка відділення початкової та дошкільної освіти Луцького педагогічного фахового коледжу КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Березяк Ксенія – викладач кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Боднарчук Вікторія – ад'юнкт кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Бокало Оксана – викладач Львівського вищого професійного училища технологій та сервісу

Вдович Світлана – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Лихва Ангеліна – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Люта Христина – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Милик Іванна – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Нагайська Інеш – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Пех Анастасія – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Пилипчук Валентина – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Подобінська Соломія – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Пономаренко Іван – ад'юнкт кафедри психології діяльності в особливих умовах соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України

Приймак Олеся – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Ревера Анна – курсантка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Решетнікова Оксана – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності